

занимающемуся всесторонней физической подготовки. Но и не отрицает применения таких упражнений в учебных занятиях в ознакомительном аспекте или в качестве дополнительного средства.

Изучение отдельных систем в ограниченные часы групповых занятий не дают существенного эффекта. Для этого требуются каждодневные самостоятельные упражнения. Они значительно наращивают и общую двигательную активность, и оздоровительный эффект.

Вместе с тем, отдельные упражнения, элементы этих систем или сами системы так же, как и отдельные отечественные системы (дыхательная гимнастика А. Н. Стрельниковой, Ю. Г. Вилунаса, комплекс специальных упражнений для глаз Э. С. Аветисова и др.) могут применяться на занятиях в соответствующем учебном отделении, а некоторые из них в целостном виде в секционных и групповых занятиях с оздоровительной целью в свободное от учебы время.

При занятиях отдельными системами физических упражнений, там где это возможно, не исключается и организация мини-соревнований по конкретным элементам, комбинациям или упражнениям. Они не только увеличивают интерес к занятиям, но и служат методом контроля за результативностью учебных занятий.

Выводы

В следствии востребованности зарубежных систем физических упражнений разнообразной ориентированности, их рекомендуется применить в вузах в качестве дополнительного средства. Здесь важно не прямое заимствование данных систем, а их адаптация к отечественному менталитету и исторически сложившейся отечественной системе физического воспитания.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Алексеев, С.В. Физическая культура и спорт в Российской Федерации: новые вызовы современности: Монография / С.В. Алексеев, Р.Г. Гостев, Ю.Ф. Курамшин. - М.: Теор. и практ. физ. культ., 2013. - 780 с.
2. Афанасьев П.А. Школа йога: восточные методы психофизического самосовершенствования. М.: Полымя, 1991. - 153с.
3. Бароненко, В.А. Здоровье и физическая культура студента: Учебное пособие / В.А. Бароненко. - М.: Альфа-М, ИНФРА-М, 2012. - 336 с.
4. Барчуков, И.С. Физическая культура и физическая подготовка: Учебник. / И.С. Барчуков и др. - М.: Советский спорт, 2013. - 431 с.
5. Виленский, М.Я. Физическая культура и здоровый образ жизни студента: Учебное пособие / М.Я. Виленский, А.Г. Горшков. - М.: КноРус, 2013. - 240 с.
6. Горцев Г. А. Аэробика. Фитнес. Шейпинг. - Москва: Вече, 2016, - 320с.
7. Дианов, Д.В. Физическая культура. Педагогические основы ценностного отношения к здоровью / Д.В. Дианов, Е.А. Радугина, Е Степанян. - М.: КноРус, 2012. -184 с.
8. Карни Л.В. Цигун. – М.: Будущее Земли, 2004. – 168с.
9. Кобяков, Ю.П. Физическая культура. Основы здорового образа жизни: Учебное пособие / Ю.П. Кобяков. - Рн/Д: Феникс, 2012. - 252 с.
10. Назаренко Л.Д. Оздоровительные системы физических упражнений. – М.: ВЛАДОС-ПРЕСС, 2002. – 240с.

ҰЛЫ ҒҰЛАМАЛАРДЫҢ ЕҢБЕКТЕРІНДЕГІ БАЛА ТАНЫМЫ ЖӘНЕ ОНЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Турдалиева Шолпан Жайдақбаевна

Аға оқытушы

М.Әуезов атындағы ОҚМУ, Шымкент, Қазақстан

Жандарбеков Абилхайыр

Аға оқытушы

М.Әуезов атындағы ОҚМУ, Шымкент, Қазақстан

Жұмабай Ләйлә

Аға оқытушы

М.Әуезов атындағы ОҚМУ, Шымкент, Қазақстан

Мекенбаева Эльвира Айдархановна

Аға оқытушы

М.Әуезов атындағы ОҚМУ, Шымкент, Қазақстан

Мусақұлова Дана Акимовна

Аға оқытушы

М.Әуезов атындағы ОҚМУ, Шымкент, Қазақстан

CHILDREN'S KNOWLEDGE IN THE WORKS OF GREAT SCHOLARS AND ISSUES OF DEVELOPMENT OF ITS

Аннотация

Мақалада қазақтың бала тәрбиесіндегі Ұлы ғұламалардың еңбектерін пайдаланудың негіздері қарастырылған. Яғни таным туралы қазақ халқының психологиялық және педагогикалық ой-пікірінің даму тарихы, түп төркіні сонау XVIII ғасырлардағы Орхон-Енесей ежелгі Түрік жазбаларында, Қорқыт ата,

Жүсіп Баласағұн, Махмұд Қашқари, Ахмет Яссауи т.б. еңбектерінен қалана бастағаны ақиқат. VI ғасырлардан бастау алатынына дәлелдер келтіріледі.

Abstract

The article discusses the basics of using the works of great scientists in the Kazakh upbringing of children. It is true that they began their work, the history of the development of psychological and pedagogical thinking of the Kazakh people in the history of the ancient Turkic writing of the XVIII century, Korkyt Ata, Zhusip Balasagun, Mahmud Kashgari, Ahmet Yassau and others. Evidence that this will start from the 6th century.

Кілттік сөздер: Бала тәрбиесі, ғұламалар, таным, пікірлер, өнеге

Keywords: Education, childhood, cognition, opinions, tradition

Біз тәрбиенің өзі отбасынан яғни халақтық тәрбиеден басталатынына көзімізді жеткіздік.

VI ғасырлардан бастау алатыны дәлел. Яғни таным туралы қазақ халқының психологиялық және педагогикалық ой-пікірінің даму тарихы, түп төркіні сонау XVIII ғасырлардағы Орхон-Енесей ежелгі Түрік жазбаларында, Қорқыт ата, Жүсіп Баласағұн, Махмұд Қашқари, Ахмет Яссауи т.б. еңбектерінен қалана бастағаны ақиқат.

Осы кезеңнің саяси-қоғамдық, әдеби өмірін баяндайтын жазба ескерткіштерінің бірі, танымдық идеясы мен астарлас рухани мұраның бірі Қорқыт ата еңбектері VII-IX ғғ. Оғыздарарасынан шыққан күйші, музыкант, ақын. Қорқыттың «Оғыздардың батырлық эпосы», «Қорқыт ата» еңбектерінде танымдық тәлім-тәрбиелік мәні күшті, афоризмдер, қанатты сөздер, ұстаздық ұлағаттар көптеп кездеседі. Қорқыт ең алдымен тәрбие отбасынан, яғни ата-анасын сыйлау, құрметтеу, кішіге мейірімді, үлкенге ізетті бөлеу туралы жазған.

Тұла бойы тұнған өнегеден тәрбие туралы толғаныстардан тұратын, XI ғасырда жазылған Жүсіп Баласағұнның «Құтты білік» - дидактикалық поэмасы. Қазақ халқының педагогика тарихында ерекше орны бар.

Ойшыл ақынның имандылық идеяларын ұрпақ тәрбиесіне пайдалану, адамның педагогикалық көзқарастарын бүгінгі ғылыми айналымға қосу оқушыларға танымдық тәрбие жөнінде білімін кеңейту. «Құтты білік»- еңбегі/-6645 бәйіттен және 85 баптан тұрады.

Әр байыттың, баптың өз атаулары бар. «Құтты білікке» 4 түріктің есімдері айтылған. Олар: Күнталды (Әділ), Айталды (Дәулет), Огдүлміш (Ақыл), Одғүрміш (Қанағат), осылардың арасында сұхбат түрінде өтеді. 280- 285 бәйітінде.

«Бұлар зораймай, ғылым қораймайды» - дейді Әл- Фараби белгілеген таным құралдарын толықтырып тек ойлау, сөйлеу емес, пікір алысу, сақтау, қорғау әрекеттерімен ұштастырады.

Танымдық тәрбиені ұйымдастыру түрлерін айқындағандай, пікір-талас таным процесіне қатынасушының өз ойын білдіруіне мүмкіндік жасау, екінші сақтау, мәдениет функцияларының бірі.

Осы пікірлерді жалғастырған, халық педагогикасының негізін қалаушы М.Жұмабаевтың «Педагогика», «Шығармалар» еңбектерінде бала тәрбиесіне жан-жақты талдау жасаған. М.Жұмабаевтың еңбегінде баланың жан тәрбиесі мен тән тәрбиесінің маңыздылығын сөз ете отырып, жан тәрбиесіне күшті көбірек жұмсау қажеттігін көрсетеді.

«Адамның қымбат нәрсесі де сол жан. Қиын тәрбие тілейтінде сол жан дейді. Осындай пікірді

Әл-Фараби мен Абайдың еңбектерінде анықталған. Ал педагогика кітабында « Бала сезіну, көру арқылы, есту, қиялдау, түйсіну арқылы дүниедегі болып жатқан өзгерістерді, қоршаған ортаны, ата-анасы жайлы мәліметтерге көңіл аударатыны» - жайлы анықталды.

Теориялық тұрғыдан баланың жан тәрбиесінің бағыт, заңдылықтарына сүйенер болсаң, әуелі ол адам танымына тікелей байланысты екенін айтады.

Осы тұрғыда бала сезіну, көру арқылы дүние туралы білімі пайда болып, танымы қалыптасады. Көру сезімі-жарық, туа және қозғалыс әсерлерін сезінген адам қоршаған ортаны, табиғаттағы, қоғамдағы өзгерістерді қабылдауға мүмкіндік алады.

Медицина, психология ғылымдарының уағыздауы бойынша бала анасын иіс арқылы сезімін, кейін келбетін көріп жаттап анасын өзге ортадан ерекше таныйтын жағдайға келеді. Сөйтіп алғашқыда бала танымы анасының қамқорлық, жылылық, екенін анықтайды. Таным процесін қалыптастыру, дамыту құралдары белгіленген. Яғни олар: Ойлау, түйсіну, қабылдау, сөйлеу екенін анықтайды.

Келесі ұлы ақын, ойшыл Абайдың дүниетанымдық салыстырып қарасақ идеялық үндестікті бірден байқауға болады. Ұлы ойшылдың еңбектерінде жан мен тәннің арақатынасы, адамның психологиялық даму жолындағы тәрбие мен білімнің атқаратын қызметі, адамның жеке басына және жас деңгейіне байланысты танымдық аспектілері бар. А.Құнанбаевтың «Таңдамалар шығармалар», «Шығармалары мен қара сөздері» т.б. бар.

Ең алдымен Абайдың Қорқыттың еңбектерімен ұқсастығы бар. Қорқыт адам өмірін әртүрлі кезеңдерге бөлген. Бұған Абайда тоқталған. Олар: балғын, балалық, жігіттік, кемел жас пен қарттық жас. Алда келтіріп кеткендей тәрбиені отбасынан, яғни балалық шақтан бастаған жөн. Бұған дәлел Абайдың 7-қара сөзі:

«Жас бала анадан туғанда екі түрлі мінезбен туады. Біреуі- ішсем, жесем десе. Бұл тәннің құмарлығы, екіншісі көзі көрген, құлағы естігеннің бәрін сұрап білгенше тыныштық таппайды. Бұл жанның құмарлығы»-деп жан мен тәннің байланысын, бірінсіз- бірінші күні жоқ екенін Әл-Фараби түсіндіре келіп, «Жақсы адамның тәні өлгенімен, рухани абыройы, ары өлмейді»-дейді. Абай сыртқы ортаның сырын сезім мүшесі арқылы қабылдайды.

Оған: жүрек, ми осылар арқылы адамның танымдық қасиеттері: түйсіну, сезіну, ойлау, елестету, ұғыну сияқты күрделі процестер арқылы жүзеге асады. Абайдың 32- қара сөзінде:

«Білім, ғылымды көбейтуге екі қару бар. Оның бірі- Мұлахаза (ойлау, пікір алмасу). Екіншісі- берік мұхафаза (сақтау, қорғау).

Сүйіспеншілік, жоқтың қажеттілігін өтейтін сұраныстан туған таным. Оқушының танымын қалыптастыруда зейіннің ықпалы зор.

Суреттеулерді жанның жоғалтпай сақтай білуі зейін деп аталады. Ал, енді сақталып тұрған суреттеулерді бұрынғы түрі, бұрынғы ретімен жанның тіріліп алып келе білуі еске түсіру дейді. Танымды қалыптастыруда әр оқушының зейінінің әр түрлі болуын ескеру қажет. Зейін екі түрге бөлінеді. 1) көру зейіні- күшті адам нәрсенің сыртқы түрін есінде сақтап қалады. Мыс: таныс адамның бейнесі есінде болады, аты-жөні есінде болмайды.

2) Есту зейіні адамзаттың дыбысы есінде ұстампаз болады.

Мыс: кейбір адам таным адамның аты-жөнін, пішінін де ұмытып қалып, жалғыз дауысы ғана есінде ұстайтын болады.

Оқушының жас ерекшелігіне байланысты оның зейіні өзгеріп отырады. Зейіннің күшті кезі 7 мен 15 жас арасы. Яғни бұл жаста оқушының танымын қалыптастыруда ой жүгіртіп, білімді іске асыру емес, білімді молайта беру.

Әл-Фараби белгілеген танымдық процеске: түйсіну, ойлау елестету ғана емес сезіну, көру, есту, қиялдау арқылы да анықтауға болады.

Алда айтқанымыздай бала танымын анасының қамқорлығынан, жылылығынан, анасынан естіген ертегілерінен, айтқан әндерін, жаңылтпаш, жұмбақтарын естіп, жаттап, жадына сақтап қалудан басталады.

М.Жұмабаев баланың танымдық тәрбиесінің құралдарын көрсетпек. Оған: жұмбақ, ертегілер, мақал-мәтелдер, жаңылтпаштардың т.б. әсері зор. Келесі оқушылардың танымын қалыптастыруына тәрбие туралы Ж.Аймауытов жазушылығымен қоса « қазақ түрік» атты еңбегі өшпес ғылыми мұра. «Диуат»-ХІ ғасырда Қарахан дәуірінде жазылған еңбек.

Бұл еңбек негізінен түрік сөздігі. М.Қашқаридің « Диуани лұғат ат-түрік» еңбегін сегіз бөлікке бөліп жазған:

1. Хамза кітабы.(әліптен басталатын сөздер)
2. Салим кітабы.(әліп, вав, йай сөздер)
3. Музафар кітабы.(қосар дыбысты сөздер)
4. Мысал кітабы.
5. Үш әріпті кітап.
6. Мұрын жолды дыбыстар кітабы.
7. Тор әріпті кітап.
8. Қос дауыссыз дыбысты кітабы.

Бұл еңбекте түркі халықтарының көрген-білгендерін баяндайтын бәйіт жырлары мен қайғылы және қуанышты күндерінде айтатын терең мағыналы мақал-мәтелдер келтірген:

1. «үлұғны ұлғласы құт болар».
- Үленді сыйласа, құт болар.
- Тікпейінше өнбес,
- Талпынбайынша болмас.

Бұл мақалада әр қандай істе мақсатқа жету үшін талпыну керек.

Парасатпен жалықтастан үйренесің зор білімді,

Көрсетесің дандайсымай сынақта асыл сырынды.

Мақсатқа жетемін,
Ғылыммен еңбек етемін.
Өткелден сан өтемін,
Байлығымды сарын қып.

«Диуаниға» сөздік материал болып енген атаулар тізбегінде

Сағ-ақыл, зейін; нәк-ес, сана.
Сің-уғу, меңгеру, йол-әдіс, амал.

Түй-түйсіну, ы-ақыл, парасат, ұқ-ұғу, түсіну, сағтапқырлық және т.б. жатқызуға болады.

Яғни танымдық тәсілдер жөніндегі білімдермен танысып, адам біледі, ақыл, зейін, ес, сана арқылы өзінің іс-қимыл құралына ұғу, меңгеру арқылы ұмтылу қажет. Әрбір білім саласы дүниенің түрлі құбылыстарымен таныстырумен ғана шектелмей, өмірге өзіндік көзқарас қалыптастыруда мінез-құлық қалыптары мен дағдыларын игеруге қызмет ету педагогиканың танымдық тәрбиемен ұштасады. М.Қашқаридың дүниетанымдық көзқарасын ұштастырып, өзіндік жалғасын тапқан Әл-Фарабидің еңбектері күз. Осы дәуірдің ойшылы математигі музыканты Әбу-Насыр әл-Фарабидің «философиялық трактаттар», «Әлеуметтік өтпикалық трактаттар», «Музыкалық трактаттар» және т.б. еңбектері бізге таныс. Соның ішінде «Әлеуметтік этникалық трактаттар» еңбегінде: таным мақсаты, таным сатылары және таным процестерінің басқыштарын анықтаған «Таным мақсаты ең алдымен сол текке жататын нәрсе біткеннің барлығының болмысын анық білу»- делінген. Денелерді бөліп қарастырған. Олар: жан, форма және материя. Әл-Фарабидің түсінігі бойынша жан мен тән бірге дамиды.

Тәнсіз жан жоқ, жан тәннің тіршілік қасиеті. Тән жанның дамуына, қалыптасып жетілуіне үнемі әсер етіп отырады. Осыдан барып Әл-Фараби: адамның жану процесін екі басқышқа бөледі.

Бірінші басқыш сезімдік кезең деп анықталады. Бұған түйсік, қабылдау, ес процесі жатады деп тереңірек айқындалады. Түйсік дүние танудың алғашқы көзі, бірінші баспадағы. Ойлау-дүниені әр қырынан тануға мәселені тереңірек түсінуге мүмкіндік береді. Екінші басқыш ойлау, сөйлесумен байланысты топырағында тұңғыш педагогика, психология, көркемсурет ғылымдары саласында қалам тартып, құнды ғылыми зерттеу еңбектерін қалдырған. Ж. Аймауытов «Адам мінезінің, ақыл-қайратының әр түрлі болуы тәрбиенің түрлі болуынан. Адам баласының ұрлық істеу, өтірік айтуы, танымдық қызығушылығын дұрыс тәрбиенің жетіспегендігінен»- дейді. Ол тәрбиенің екі түрлі болатынын Дене тәрбиесі және жан тәрбиесі болып бөлінетіндігін атап көрсетеді.

Автор ең алдымен бала тәрбиесіндегі отасының және мектеп қабырғасындағы тәрбиеге ерекше тоқталады. Баланың бойына сіңген мінезді қайта түзету қиындық келтіреді. «Сүтпен сіңген мінез сүйекпен кетеді» деген сөз ата-ана тәрбиесінің күштілігін көрсетеді.

Бала мінезін жас шыбыққа тимейді. Жас кезде дұрыс тәрбие алмаған бала өкенде қисық ағаш сияқты болып өсетінін, баланың өмірге деген дұрыс танымдық қызығушылық қалыптастыру керек.

Сондықтан да оқушының танымын қалыптастыруда ұстаз қызықты мағұлматтармен баланы шабыттандырып, олардың ынта-ықыласын, зейін-зердесін психолог-ғалым Жарықбаевтың «Халық психологиясы», «Психология», т.б. кітаптары бар.

«Психология» кітабында «Таным-прцесті ең алдымен түйсіктен басталады. Сыртқы заттарымен құбылыстарының жеке қасиеттерінің сезім мүшелеріне тікелей әсер етумен пайда болған мидағы бейнелерді-түйсік деп атайды.

Абай сыртқы ортаны сезім мүшелері арқылы қабылдайды десе, Жарықбаевта сыртқы заттары мен құбылыстарының сезім мүшелеріне тікелей әсер ететіні анықталады.

Танымды қалыптастыру ол түйсік, ойлау, қабылдау, ес, сөйлеу, қиял арқылы жүзеге асады. Яғни бала дүние тану үшін-түйсік, қабылдау елес арқылы сыртқы дүние заттары мен құбылыстарын тікелей таниды. Сондықтан

баланың танымы үнемі іс-әрекетпен айналысып, оқып көріп, танып отыруымен тығыз байланысты.

Баланың танымын иқалыптастыру үшін теориялық матиралдарға сүйеніп, бала танымын:

- а. жас ерекшеліктеріне қарай жіктеу.
- б. жүйеге бөлу.
- в. әдістерін қолдану.
- г. құралдарын қолдану.
- д. қандай бағытта қолдануға болады.

Әдебиеттер тізімі

1. Қорқыт: Оғыздардың батырлық атасы. /Ауд. Ә. Дербесалин Алматы: Қазақстан 1993
2. М.Кашқари. Диуани лұғат ит-турк.(Ауд. К.Бектаев,Ә, Ибатов Алматы Ана тілі, 1993
3. Әл-Фараби Әлеуметтік –этникалық тракт. Қаз ССР Ғылым, Алматы 1975, 60-61
4. А.Құнанбаев Шығармалары мен қара сөздер Алматы-ҚКӨБ-2том.1977
5. М.Жұмабаев Педагогика. Алматы: Рауан, 1993, 59

ОСОБЕННОСТИ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ ГРАЖДАН ПО БИОЛОГИИ В СИСТЕМЕ ДОВУЗОВСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Сыроватская Лидия Андреевна

старший преподаватель

Северо-Восточный федеральный университет

им.М.К. Аммосова

г. Якутск

DOI: [10.31618/nas.2413-5291.2019.2.50.112](https://doi.org/10.31618/nas.2413-5291.2019.2.50.112)

FEATURES OF TEACHING FOREIGN LISTENERS IN BIOLOGY IN THE SYSTEM OF PRE-UNIVERSITY EDUCATION

Syrovatskaya Lidia Andreevna

Senior Lecturer

Northeastern Federal University

Named after M.K. Ammosova

Yakutsk

Аннотация

На основе технологии модульного обучения с раскрытием понятийно-терминологического аспекта и с применением метода эксперимента, моделирования в интерактивной форме раскрывает научно-исследовательский интерес и формированию аналитического мышления иностранных граждан в процессе учебной деятельности.

Annotation

Based on the technology of modular training with the disclosure of the conceptual and terminological aspect and using the method of experiment, modeling in an interactive form reveals a research interest in the formation of analytical thinking of foreign citizens in the process of educational activity.

Ключевые слова: модульное обучение; базовые компетенции; учебная деятельность; метапредметная компетенция.

Keywords: modular training; core competencies; educational activities; meta-subject competence.

В подготовительном отделении иностранные граждане проходят обучение по медико-биологическому профилю из Ирана, Египта, Зимбабве, Намибии, Индии, Нигерии, Бурундии, Индонезии, Германии, Таджикистана, Кыргызстана, Узбекистана. Довузовское обучение для иностранных граждан играет важнейшую роль в плане адаптации к последующему обучению в ВУЗе так и для формирования знаний и навыков по предмету, которые не были сформированы при обучении на родине. Для успешного обучения необходима климатическая и лично-

психологическая адаптация, на которую влияет новизна российской педагогической системы [4 с.81].

Учебную программу по биологии проходят на русском языке. Опыт показывает, что особых трудностей не испытывают иностранные граждане владеющие английским языком как второй иностранный язык и владеющие русским языком как второй иностранный язык. Сложности наблюдаются в говорении иностранных граждан владеющих арабским языком, в основном это длинные слова и построение предложений